

Література

1. Академічний камерний хор «Хрещатик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bestchoir.kiev.ua>.
2. Іваницький А. І. Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2009. – 404 с.
3. Каган М. Морфология искусства. Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. – Л., 1972.
4. Хор «Хрещатик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/Khreshchatyk.Chamber.Choir/>.

References

1. Academic Chamber Choir «Khreshchatyk». Retrieved from <http://www.bestchoir.kiev.ua> [in Ukrainian].
2. Ivanitskiy, A.I. (2009). Historical syntax folklore. Problems of origin and decoding chronology of folk music. Vinnitsya: Nova kniga [in Ukrainian].
3. Kagan, M. (1972). Morphology of art. Historical and theoretical study of the internal structure of the world of the arts. Leningrad [in Russian].
4. Choir «Khreshchatyk». Retrieved from <https://www.facebook.com/Khreshchatyk.Chamber.Choir/> [in Ukrainian].

УДК 78.087.68

*Толмачов Рубен Владиславович,
професор кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
заслужений артист України*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДИТЯЧИМ ХОРОМ

Мета роботи – обґрунтування особливостей теорії та методології роботи з дитячим хором. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні системного, інформаційного та історичного і логічного підходів, що дає змогу розглянути хорове мистецтво як культурно-соціальний феномен. **Наукова новизна**. Виділено соціокультурний потенціал і значення хорового мистецтва в життєдіяльності учасників хорового колективу. **Висновки**. Розглянуто підготовчу стадію управління дитячим хором. Визначено, що кваліфіковане керівництво може забезпечити педагог, здатний впроваджувати комплексний підхід в управлінні дитячим хором.

Ключові слова: виховання, шкільний вік, педагог, керівник хору, учасник хорового колективу, хоровий спів, музика.

Толмачов Рубен Владиславович, професор кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, заслужений артист України

Теоретико-методологические особенности работы с детским хором

Цель работы – обоснование особенностей теории и методологии работы с детским хором. **Методология исследования** предполагает использование системного, информационного, исторического и логического подходов. Хоровое искусство рассматривается как культурно-социальный феномен. **Научная новизна.** Выделен социокультурный потенциал и значение хорового искусства в жизнедеятельности участников хорового коллектива. **Выводы.** Рассмотрена подготовительная стадия управления детским хором. Определенно, что квалифицированное руководство может обеспечить педагог использующий комплексный подход в управлении детским хором.

Ключевые слова: воспитание, школьный возраст, педагог, руководитель хора, хоровое пение, музыка.

Tolmachov Ruben, Honored Artist of Ukraine, associate professor of the Academic and pop vocal, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University

The theoretical and methodological particularities of the work with a child's choir

Purpose of Article. In this article, the author makes an attempt to create a methodological system of musical-pedagogical management of the child's choir. **Methodology.** The research methodology supposes the using of the system, informative, historical and logical approaches. A choral art is reviewed as the cultural and historical phenomenon. **Scientific Novelty.** The author is the first who has distinguished the cultural potential and value of choral art. **Conclusions.** At methodological level the preparatory stage of the child's choir management is considered. The effective management can be achieved only by the complex approach to ruling the choir.

Keywords: education, school age, teacher, head of a choir, choral singing, music.

Актуальність теми дослідження. У сучасному соціокультурному просторі актуалізується пошук нових шляхів для оптимізації вокально-хорового розвитку співаків дитячого хору. Нині музична освіта шукає відповіді на актуальні для неї питання в контексті змін, реформ та перетворень, що відбуваються в українському суспільстві. Звернення до теорії та методології української хорової освіти набуває особливої актуальності, оскільки основним напрямом реформ в Україні стала гуманітаризація освіти, що передбачає відродження ідеалів і духовних цінностей, відновлення природних зв'язків між освітою і культурою, освітою і наукою, освітою і релігією, звернення до національної традиції і системи навчання. Зміст сучасної освіти передбачає можливість інтеграції особистості в систему світової і національної культури. Можна констатувати, що музична педагогіка не стоїть осторонь проблемної ситуації, що склалася в суспільстві [12, 52].

Разом з цим, на практиці відчувається відсутність науково обґрунтованих засад музичного виховання, нерозуміння традицій музичного виконавства, нав'язування засобами масової інформації шаблонів вокального й інструментального виконавства, що на сьогодні є причиною низького рівня музичної культури молоді в нашій країні. Як відзначає Н. Кречко, досі не існує дефініції «хорова культура», яка б відповідала вимогам теоретичного мистецтвознавства [7, 132].

Коментуючи ситуацію, що склалася, у сфері дитячого вокально-хорового навчання, В. Крюкова констатує, що хорове навчання на сьогодні зайшло у безвихідь, воно не вирішує покладених на нього завдань [8, 160].

Про проблеми у сфері формування співацьких навичок дітей пише Т. Глушакова. На думку дослідниці, практика масового хорового співу показує, що керівники дитячих колективів далеко не завжди володіють достатньою мірою процесом ефективного управління діяльністю учасників хорового колективу.

Досить часто спостерігаються розбіжності між обраним для виконання репертуаром (твори вітчизняної і зарубіжної класики, пісні радянських композиторів, народні пісні і так далі) і якістю його виконання, яка великою мірою визначається тим, наскільки природно й органічно співають учасники хору [4, 19-27].

Ситуація, що склалася, обумовлена також відсутністю державних цільових програм, спрямованих на підтримку закладів естетичного виховання. На державному рівні констатується факт унікальної виховної ролі мистецтва, але цілеспрямована дослідницька робота, спрямована на обґрунтування ситуації, що склалася, не ведеться. Ніхто і не відстежує негативний вплив масової попкультури, не ставить бар'єр низькосортній художній продукції в галузі культури, в області музичної освіти. Нині, на жаль, поняття художнього (позитивного) і антихудожнього (негативного) не входять в нормативи музичної освіти та художньо-естетичного виховання. Якщо раніше ця проблема вирішувалася авторитарним шляхом, переважно засобами цензури, а також політичними і громадськими організаціями (при цьому не завжди справедливо), то сьогодні вважається, що кожна освічена людина зможе сама визначати ступінь позитивного або допустимий рівень негативного у всіх сферах життя, зокрема, у мистецтві.

У цих умовах відродження хорової культури в Україні стає актуальною проблемою. Отже, вибір теми статті продиктовано потребами сучасного соціального знання в комплексних міждисциплінарних дослідженнях складних, багатопланових культурних явищ, до яких належить хор. Автор публікації спробував розкрити теоретико-методологічні особливості роботи з дитячим хором.

Виділене протиріччя між високою місією, що покладена на дитячий хор як рушійну силу виховання і розвитку особистості, вдосконалення суспільства, та недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад цього процесу є проблемою дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні педагогічних особливостей розвитку навчання і виховання дітей у хоровому колективі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел доводить, що проблематика хорової культури, хору надзвичайно багатовекторна. Її окремі частини досліджуються в різних науках.

Хорова культура України – феноменальне явище не лише національної, а й світової музичної культури. Позначена інтенсивними новаторськими пошуками, вона формувалась протягом багатьох століть на найкращих зразках фольклорної та духовної музики, стилістично-художньо оформлювалась у творчості багатьох всесвітньо відомих вітчизняних композиторів і диригентів.

Засадничим поняттям хороведення є поняття хорового колективу. В.Г. Соколов відзначає, що тільки колектив, який володіє технічними і художньо-виразними засобами хорового виконання, необхідними для передачі думок, почуттів, ідейного змісту, закладеного у творі, може називатися хором [15, 7].

Хор – сфера універсальності і інтегративності, спілкування й узагальнення, що виражає фундаментальні вектори самого життя. Основою хору виступають організовані й об'єднані загальною метою і завданнями співаки, здатні у своєму

виконанні відтворити хорову партитуру різної важкості і різних музичних жанрів від простого фольклорного твору до складних зразків хорової літератури. Відзначимо, що нині провідні дитячі колективи нашої країни повною мірою відповідають таким вимогам – показують володіння всім арсеналом вокально-хорового виконання.

Вітчизняними та зарубіжними вченими констатується важлива місія хору для сучасного суспільства. Сучасний американський громадський діяч, філософ К. Гарднер, відзначаючи особливе положення дитячого хорового ансамблю та його високу місію як для музичного мистецтва, так і для сучасного суспільства в цілому, констатує: «Світ – це багатоголосий хор не схожих одного з іншим людей і народів, залучених у діалог» [5, 150]. Вживання ним поняття «хор» у цьому контексті є не випадковим. У соціальному контексті воно виражає універсальні виміри людського існування, ідею «єдності у множині». Універсальний загальнолюдський феномен хору – своєрідна художня модель суспільства, ґрунтованого на діалогічному спілкуванні. Відзначаючи виключне значення дитячого хору для розширення соціального досвіду, збагачення життєвих вражень Г. Струве твердить: «Хор – це прообраз ідеального суспільства, ґрунтованого на єдиному спрямуванні і злагодженому диханні, суспільства, в якому важливо почути іншого, прислухатися один до одного» [16, 114].

Методологічні проблеми хорового мистецтва і дослідження окремих етапів його історії в загальному контексті музичної культури досліджували музикознавці та виконавці: Т. Гусарчук, Б. Деменко, Л. Пархоменко, Я. Пилипчук, означене питання знайшло висвітлення в працях Є. Назайкінського, В. Медушевського, А. Мухи, М. Арановського, М. Блінової, Ю. Хохлова, Ю. Кремльова, Б. Теплової, Е. Курта, Р. Якобсона та інших [14, 408-455].

Естетичним засадам та властивостям системи виразових засобів хору присвятили праці О. Козаренко, О. Кушнірук, С. Павлишин, М. Михайлов, Л. Раабен, С. Яроцінський. Окремої уваги заслуговують дослідження, що піднімають проблеми психології музичного сприйняття, питання особливостей функціонування музики в соціальному середовищі: О. Костюк, І. Ляшенко.

Необхідними для вивчення порушеної в статті проблеми є праці з музичної педагогіки й методики, серед яких варто наголосити на дослідженнях українських вчених-педагогів Г. Падалки, О. Рудницької, О. Ростовського, С. Садовенко тощо [7; 11]. Хоча вони не стосуються безпосередньо проблеми особливостей роботи з дитячим хором, але в цілому спрямовують увагу на дидактичні цілі і методи музичного виховання, отже, накреслюють шляхи оптимального застосування методів роботи з дитячим хором у педагогічному процесі.

Особливо необхідно виділити роботи Б. Асаф'єва, як загальномузикознавці, так і ті, в яких спеціально аналізуються проблеми хорового мистецтва [1, 216]. В. Сухомлинський вважав музику важливим засобом моральної й інтелектуальної соціалізації особистості [11].

Практичними питаннями хорового мистецтва і хорової культури займається спеціальна музикознавча дисципліна – хороведення, великий внесок у розвиток якої внесли роботи Е. Гаркунова, Г. Дмитревського, А. Єгорова,

В. Жівова, С. Казачкова, В. Краснощоківа, А. Лашенка, П. Левандо, С. Олефір, К. Пігрова, В. Соколова, П. Чеснокова. Проте варто підкреслити, що ракурс розгляду теми дитячого хору дуже вузький, завдання – вузькопрофесійні, спрямовані передусім на аналіз технологічних особливостей хорової справи [4; 12; 17].

Тема дитячого хору розглядається літературознавцями і театрознавцями. Г. Веселовська, Ф. Зелінський, О. Фрейденберг, а також М. Андреев, В. Головешка, Н. Грінбаум, В. Стратілатов звертаються до неї в контексті вивчення літератури і театральної культури окремих епох і країн.

Робота керівника над основними елементами звучання музичного ансамблю досліджена у працях Т. Смірної та Л. Сверлюк [10; 13].

Якщо йдеться про становлення української хорової культури кінця ХХ – початку ХХІ століття, варто визначити істотні трансформації цінностей музичної культури, що відбуваються в національній культурі. Дослідження динаміки розвитку сучасного музичного простору присвячені праці С. Безклубенка, В. Лобаса, Ю. Легенького [1; 6]. Вчені доводять наявність значних зрушень у музичній світовій культурі. Змінилася сфера застосування музики в суспільстві, її значення й статус. Ще 1935 р. Й. Хейзинга зауважував серед основних особливостей сучасної культури зростання пасивності людини в дозвіллі: «У традиційних суспільних утвореннях народ сам творить собі дозвілля, шукаючи розваг у співі, танці, грі й атлетиці. Люди разом співають, танцюють, грають. У сучасній культурі майже все змістилося: усі розважаються тим, що для них співають, танцюють, грають інші» [17, 276-277]. Розвиток аудіовізуальних мистецтв призводить до усунення глядача, слухача з активної участі в реальній дії. Аудиторію, бездумно споживаючу художню продукцію, що не бажає брати участь в художній творчості, можна зацікавити лише музикою і видовищем, що збуджують найпримітивніші інстинкти, почуття, потяги. Нині найдоступнішою для мас споживачів музичної продукції є зразки музичних творів низької якості, що не мають високохудожнього змісту, формують спотворені уявлення про якісні характеристики співацького голосу, а також здійснюють негативний психічний вплив на особистість. Така ситуація стала причиною низького рівня музичної культури молоді в нашій країні. Спричинила розмежування між потребами сучасної слухачької аудиторії та цінностями світової музичної культури. Ідеться про явище музичного нонконформізму.

Разом із цим вчені констатують, що культура виступає джерелом розвитку особистості тільки тоді, коли індивід виконує діяльність, спрямовану на досягнення і засвоєння духовних цінностей як необхідної умови його гармонійного взаємозв'язку з навколишнім світом. Таким чином, основною рушійною силою соціокультурного розвитку дитини є включення її в різні види діяльності.

Найважливіша особливість хору – діяльнісний початок. Хор завжди існував як засіб трансляції, ретрансляції вищих цінностей [6].

Залучення людини до творчості, виховання творчих установок починається з дитинства. Діяльність дітей в освоєнні хорового мистецтва сприяє процесу активного включення в соціальне середовище, розвитку у них соціально значущих особистісних якостей і творчих здібностей. Музична діяльність дітей в області хорового співу, виступає як активна специфічна форма соціалізації

через досягнення хорового мистецтва, у процесі якої розвиваються соціокультурні, психофізичні особистісні якості дітей на основі оволодіння навичками музичної діяльності, формування уявлень про засоби музичної виразності і про музику як соціальне явище. Заняття хоровим співом сприяє формуванню у дітей адекватного сприйняття соціуму, моральної позиції, позитивного ставлення до найкращих національних традицій і загальнолюдських цінностей.

Усвідомлення дітьми того, що коли вони співають гуртом, дружно, і це виходить добре і красиво, усвідомлення кожним із них того, що він бере участь в цьому виконанні і що пісня, проспівана хором, звучить виразніше і яскравіше, ніж якби він заспівав її сам, – усвідомлення цієї сили колективного виконання робить на юних співаків колосальний вплив.

Отже, значення хорового співу виступає виховним фактором. Сприяє піднесенню рівня усіх занять дітей. На відміну від дорослих, навчених життєвим досвідом, що сприймають мистецтво не тільки емоційно, але й на основі свого життєвого досвіду, діти, що з самих ранніх років входять у світ мистецтва, завоюють естетичні враження одночасно зі сприйняттям навколишнього світу. Діти, що співають в хорошому хорі, де ставляться певні художньо-виконавські завдання, виконують їх паралельно з виконанням нехай маленьких, але для них дуже важливих «дитячих» життєвих завдань.

Основним завданням керівника в роботі дитячого хорового колективу повинно стати створення умов для безперервного процесу засвоєння дітьми моральних цінностей, норм і правил, формування культурної, високоморальної людини, здатної самостійно, творчо мислити, приймати рішення, позитивно впливати на навколишній світ. Таким чином, навчання співу дітей є потужним засобом їх виховання і розвитку. Дитячий хоровий колектив це не тільки творчий проект, він має ще й велике суспільне значення. У єдиному колективі виступають діти з різних верств суспільства, різних соціальних прошарків та національностей. Вони вчаться слухати і чути один одного і поза мистецтвом, почувати себе дітьми єдиної країни і передаватимуть це почуття єдності іншим [10; 3; 9].

Упродовж століть хоровий спів конституювався як найбільш доступний вид масового музикування (це положення обґрунтував і відстоював Б. Асаф'єв), а в реаліях сьогодення хорове мистецтво хоровий спів – масове демократичне мистецтво. А це означає, що почуття, ідеї, закладені в словах і музиці, виражаються не однією людиною, а масою людей. Вокальне виховання дітей у нас в країні нині здійснюється головним чином через хоровий спів на уроці музики і у позакласній роботі, сольних і хорових гуртках, вокальних ансамблях.

Таким чином, хорове мистецтво сприяє музично-просвітницькому вихованню не тільки учасників хорового виконання, але й широких мас слухачів.

Хор в Україні традиційно є виразником духовних цінностей народу, суспільства. Прагнення до хорового, тобто до колективного, загального, закладено в самому сутнісному началі української людини, української культури. Це відзначали видатні діячі культури, філософії всіх часів і країн.

Отже, хорове мистецтво є одним із найдревніших і цінних здобутків української культури. Упродовж тривалого історичного періоду воно конституювало-

ся як певний універсальний культурно-соціальний феномен. Як форма духовної культури і специфічний вид художньої діяльності людини хорове мистецтво має великий соціокультурний потенціал, що визначає його значення в життєдіяльності суспільства і має значний вплив на особистість. У контексті особистості хорове мистецтво впливає на всі сторони свідомості і діяльності людини, покращуючи, удосконалюючи і ушляхетнюючи її внутрішній духовний світ.

Системний і комплексний вплив керівника на хоровий колектив з використанням вокально-хорового, музично-педагогічного, етичного, естетичного методів, музикознавчої і сценічної дії в сучасній музичній педагогіці трактується як методологія управління хором. Керівник хору повинен усвідомити мету й завдання створення дитячого хору та у відповідності з ними будувати роботу.

Прямий обов'язок керівника дитячого хору так удосконалити методи роботи з хоровим колективом, щоб вони відповідали не тільки музично-освітнім цілям, а й виховним у найширшому сенсі. На наш погляд, така життєва позиція гідна бути екстрапольованою на наше суспільство в цілому. Розуміння методології репетиційно-виконавського процесу з хором засновано насамперед на доскональному вивченні хорознавчих проблем, на усвідомленому застосуванні непорушних методів хорової роботи.

Кожен момент репетиційної роботи – знайомство з твором або його художня обробка – має власне місце у послідовності дій диригента. Зсув моментів репетиційного ходу виучування репертуару ставить у залежність від непродуманих рішень музично-виховний процес, який, безумовно, важливий в естетичному розвитку дітей.

Методичні принципи в роботі з дитячим хором, як відомо, мають специфіку. Методологічне мислення діяльності хорового диригента ставить перед ним завдання всебічного вивчення учасників хору як об'єкту навчання та виховання. Багаторічний музично-педагогічний досвід управління дитячими колективами свідчить, що головне полягає в тому, що необхідно враховувати вік дітей, їхні інтереси. Чуйність душі дитини настільки безпосередня і непередбачувана, що виходити на репетицію з дитячим хором, маючи якісь «готові рецепти», просто неприпустимо. Мабуть, більш ніж в роботі з дорослими співаками, з дитячою аудиторією керівнику хору слід працювати з більшою віддачею, з розумінням психологічних, фізичних особливостей дітей, бути їм вчителем, вихователем і просто другом одночасно. Надзвичайно складно диригентові знайти таку форму спілкування з дітьми, при якій виконувалися б професійно-технологічні, тобто вокально-хорові завдання, постійно будувався фундамент подальшої роботи, підтримувався інтерес дітей, на репетиціях існував би особливий емоційний тонус згідно з художнім завданням.

Мета спілкування керівника хору з учасниками хору – створення творчої атмосфери у хоровому колективі. Досвід доводить, що це надзвичайно складна методологічна проблема, що вирішується позитивно тільки завдяки кваліфікованій музично-педагогічній діяльності керівника хору [2].

Отже, будь-яка діяльність неможлива без спілкування. Тільки у спілкуванні, встановлюючи довірливі контакти з учасниками хору, надихаючи дітей на вдосконалення виконавської майстерності, можна пробудити в них творчу

упевненість, потенційні сили і енергію, здатну викликати унікальну й неповторну по своїй суті радість дитячої творчості.

Таким чином, вивчення наукової літератури за темою дослідження, а також узагальнення практичного досвіду керівників хорів і власного педагогічного досвіду дає змогу констатувати, що проблематика дослідження дитячих хорів пов'язана з великою педагогічною спадщиною.

Наявність досліджень, присвячених теорії та методології хорового мистецтва, є значущим фактором створення методологічної системи музично-педагогічного керування дитячим хором.

Висновки. На основі теоретичного осмислення хорового мистецтва як феномену культури, виявлення соціокультурного потенціалу і значення хорового мистецтва в життєдіяльності суспільства в нашому дослідженні виділено низку об'єктивних і суб'єктивних організаційних передумов роботи з дитячим хором:

1. Визначено, що за останні 15-20 років популярність хорового співу помітно знизилася. У масовій сучасній культурі популярною стає низькопробна музична продукція. За таких умов на перший план виходить «незацікавлене задоволення», тобто те, що отримують слухачі від сприйняття музичної культури без потреби в додатковій художній інформації. Дослідженнями констатується негативний вплив на особистість такої ситуації.

На противагу ситуації, що склалася у сучасній масовій культурі, особливість хорового мистецтва виражена в активній суспільно корисній масовій діяльності, що сприяє розвитку творчої активності особистості, здатної віддавати власні можливості і здібності на користь суспільству. Така суспільно корисна діяльність спонукає до розширення музичних знань, умінь і навичок, примушує систематично їх удосконалювати.

2. Важливою організаційною особливістю діяльності хорового колективу слід вважати демократичну основу хорового виконавства. Демократизм в аматорській хоровій сфері, як відомо, обумовлюється тим, що вона об'єднує на людей незалежно від їхнього розвитку й освіти, суспільної страти або психологічного типу.

3. Наступною особливістю роботи з дитячим хором є доступність цього виду дозвілєвої діяльності. Участь у хорі більшою мірою залежить від власного бажання людини. Хорове мистецтво надає можливість людям, що мають елементарно розвинений голос і музичний слух, стати учасником хору.

4. Складні сучасні умови у сфері музичного мистецтва ускладнюють завдання керівництва дитячим хором. Проте і в реаліях сьогодення кваліфіковане керівництво дитячим хором може забезпечити педагог, здатний впроваджувати у свою діяльність комплексний підхід в управлінні колективом з методологічних позицій. Методологія управління дитячим хором ґрунтується на пізнанні змістовної сутності цього феномену і оптимізації музично-педагогічних і психологічних методів впливу на хоровий колектив як на об'єкт навчання і виховання.

Література

1. Асафьев Б. В. О хоровом искусстве: Сб. статей / Сост. и коммент. А. Павлова-Арбенина. – Л.: Музыка, 1980. – 216 с.

2. Василевська-Скупа Л. П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Василевська-Скупа Людмила Павлівна ; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 249 с.
3. Васильєва О. В. Формування морально-естетичної культури учнівської молоді засобами хорового мистецтва на Слобожанщині (кінець XIX – початок XX століття) [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Васильєва Оксана Вікторівна ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 230 с.: табл.
4. Глушакова Т. И. Вокальные упражнения в процессе формирования певческих навыков школьников в хоре : диссертация ... кандидата педагогических наук : 00.00.00. – Москва, 1982.
5. Желудкова В. И. Хор в русской культуре конца XIX начала XX века: дис. канд.культурологи: 24.00. 04 / В. И. Желудкова. – Саранск, 1999. – 150 с.
6. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (здосвіду Київської хорової школи) [Текст] : дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Ковалик Павло Андрійович ; Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. – К., 2002. – 159 с.
7. Кречко Н.М. Хорова культура України у системі культурологічних та музико логічних //Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2010. – Вип.16. – Том I.
8. Крюкова В. В. Музыкальная педагогика / В. В. Крюкова. – М. : Феникс, 2002. – 280 с.
9. Москальова Л. Ю. Моральне виховання особистості майбутнього вчителя музики і художньої культури засобами українського сакрального хорового мистецтва [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Москальова Людмила Юріївна ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 231 с.
10. Сверлюк Л. І. Формування гуманних взаємин у дитячих хорових колективах [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Сверлюк Лілія Іванівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2006. – 206 с.
11. Сердце отдаю детям [Текст] / В. А. Сухомлинский. – 2 изд. – К. : Радянська школа, 1971. – 244 с.
12. Скопцова О. М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні (кінець XIX – XX століття) [Текст] : дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.01 / Скопцова Олена Михайлівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 208 с.
13. Смирнова Т. А. Теоретичні і методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах [Текст] : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Смирнова Тетяна Анатоліївна ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 510 с.
14. Смирнова Т.А. Хорознавство (історія, теорія, методика): навч. посіб. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х.: ХДПУ, 2000. – 180с.
15. Соколов В. Г. Работа с хором : учеб. пособие / В. Г. Соколов. – М.: Музыка, 1967. – 227 с.
16. Струве Г.А. Школьный хор. Книга для учителя / Г.А. Струве. – М. :Просвещение, 1981. – 191 с.
17. Хейзинга Й. Homo Ludens: Статьи по истории культуры [Текст] / Й. Хейзинга ; сост., пер. и авт. вступ.ст. Д. В. Сильвестров. – М. : Прогресс : Традиция, 1997. – 416 с.

References

1. Asafev, V. V. (1980). Regarding to choral art. Lviv: Muzyka [in Ukrainian].
2. Vasylevska-Skupa L. P. (2007) Forming of communicative abilities of future music masters is in the process of professional vocally-choral preparation. Extended abstract of candidate's thesis. Vinnycja [in Ukrainian].
3. Vasyleva, O. V. (2005). Forming of morally-aesthetic culture of student's by facilities of choral art on Slobozhanschyna (the end of XIX – the beginning of XX centuries). Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Glushakova, T. I. (1982). Vocal exercises for schoolchildren in the process of forming their ability to sing in choir. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
5. Zheludkova, V. I. (1999). Choir in the Russian culture of the end of XIX – the beginning of XX centuries. Extended abstract of candidate's thesis. Saransk [in Russian]
6. Kovalyk, P. A. (2002). Choral performance as phenomenon of creative co-operation of Kyiv choral school. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
7. Krecko, N. M. (2010). A choral culture of Ukraine in the system of culturological and logical researches. Ukrainian culture: Past, Today and Ways of the Development. Rivne Derzhavnyi Humanitarnyi Universytet, 26, 1 [in Ukrainian].
8. Kryukova, V. V. (2002). Musical pedagogics. Moscow [in Russian].
9. Moskalova, L. J. (2004). Moral education of personality: future teacher of music and artistic culture by Ukrainian sacral choral art. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
10. Sverljuk, L. I. (2006). Forming of human mutual relations in child's choral collectives. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
11. Sukhomlinskiy, V. A. (1971). I give my heart to the children. Kyiv: Radyanska skola [in Ukrainian].
12. Skopcova, O. M. (2005). Formation and features of the development of the folk choral performing in Ukraine (the end of XIX- XX centuries). Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
13. Smyrnova, T. A. (2003). Theoretical and methodical principles of conductor-choral education in higher educational institutions. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
14. Smyrnova, T. (2000). Choir science. Kharkiv [in Ukrainian].
15. Sokolov, V. G. (1967). Work with choir. Moscow: Muzyka [in Russian].
16. Struve, G. A. (1981). School choir. Book for a teacher. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
17. Heizinga, J. (1997). Homo Ludens: the Articles on history of culture. Moscow: Progres: Tradicija [in Russian].

УДК: 78.036(477.64)«193/195»

*Антоненко Олександр Миколайович,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри інструментального виконавства
та музичного мистецтва естради
Мелітопольського державного
педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького
antonenkoalexandr@ukr.net*

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ 30 – 50-х рр. XX ст.

Мета роботи. На основі дослідження архівних матеріалів розглянути музичну культуру Запорізького краю 30 – 50-х рр. XX ст. в аспектах виконавської, композиторської, освітньої практики. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні джерелознавчого методу при вивченні архівних матеріалів, культурологічного підходу – для осмислення взаємозв'язків між суспільно-історичними та мистецькими процесами в регіоні. **Наукова новизна роботи** полягає в тому, що вперше розкрито особливості розвитку музичної культури на теренах сучасної